UDK 82.09
*Urška Perenič*
Filozofska fakulteta v Ljubljani

# LITERATURA V LUČI MEDIJSKO ORIENTIRANE SISTEMSKE TEORIJE[1]

Medijsko orientirana sistemska obravnava literature daje zadovoljiv odgovor na vprašanje, kako bi bilo mogoče v literarnem raziskovanju še rešiti razkorak med esencializmom in relativizmom in zajeti različne vidike literature. Da bi ujeli estetsko in družbeno-zgodovinsko dimenzijo literature, je treba najprej ustrezno definirati nosilce literarnih akcij in tekst. Ključen je še pojem medija, ki vključuje semiotične komunikacijske instrumente, tehnologije, socialne ustanove z vplivom ekonomskih, pravnih, političnih, ideoloških, kulturnih idr. redov. Na tej podlagi predlagamo konkretno vsebinsko analizo, ki naj pomaga opredeliti razmerje med tekstom in kontekstom.

A media-oriented systemic treatment of literature offers a satisfactory answer to the question how it is possible in literary research to resolve the gap between essentialism and relativism and to include various aspects of literature. In order to capture the aesthetic and socio-historical dimension of literature, it is first necessary to define the protagonists of literary action and the text. Of key relevance is also the concept of the medium, which includes semiotic communicative instruments, technologies, social institutions with the influence of economic, legal, political, ideological, cultural and other systems. On this basis, the author proposes a concrete content analysis, which is supposed to define the relationship between the text and the context.

**Ključne besede:** empirična literarna znanost / medijsko orientirana sistemska teorija literature / konstruktivistično pojmovanje medija / vsebinska analiza / tematsko kodiranje / raziskovanje teksta z iztočnicami / Schmidt / Rusch / Meckel / Scholl / Spangenberg / Viehoff / Barsch

**Key words:** empirical literary criticism, media-oriented systemic theory of literature, Siegfried J. Schmidt, constructivistic understanding of the medium, G. Rusch, M. Meckel, A. Scholl, P. Spangenberg, R. Viehoff, A. Barsch, content analysis, thematic coding, examination of the text with cues

Strukturalistične opredelitve literature, ki v središče zanimanja postavljajo literarni tekst, so posredno postavile v razvid njegove vezi z drugimi členi literarnega procesa. Literarnost tako ni zgolj ontološka lastnost besedila. V kompleksni strukturi literarnega sistema je vse vidnejše mesto odmerjeno bralski recepciji (fenomenološka, recepcijska estetika) ob hkratnem ohranjanju interesa za avtorstvo (pozitivistični, sociološki pristopi). V literarnosocioloških okvirih pridobivajo na pomenu posredniške in obdelovalne vloge (od knjigotrškega aparata do kritike), s katerimi je literatura funkcionalno povezana. Večina literarnoteoretičnih usmeritev prejšnjega stoletja je kljub različnim epistemološkim podlagam ohranila v razvidu vse člene literarne komunikacije. Pri raziskovanju literature, ki se je znašlo v razkoraku med esencialističnimi in relativističnimi koncepti, se zdijo obetavni zlasti sociološki in empirični pristopi. Ob ustreznih dopo-

[1] Razprava je rahlo predrugačeno nastopno predavanje za izvolitev v naziv docentke za področje slovenska književnost z literarno teorijo na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Mariboru 18. marca 2009.

lnitvah bi se dalo z njimi zadovoljivo povezati t. i. konstrukcijska načela teksta in t. i. zunanje faktorje, ki so odgovorni za raznolikost literarne komunikacije.

Funkcijski problem teksta in konteksta odpre sistemska teorija ELZ.[2] Tekst in njegov pomen sta rezultata specialnih, na tekst usmerjenih dejavnosti produkcije, distribucije in recepcije, ki pa se obravnavajo še z ozirom na druge vloge in funkcije v družbeno-kulturni mreži.[3] Upoštevajo se samoorganizacijske sposobnosti sistema ter kognitivni, socialni idr. elementi, ki sodelujejo pri njegovem vzpostavljanju. Če je pri recepcijskih raziskavah problematika zožena na odnos tekst-sprejemnik,[4] je tu prisoten nadindividualni referenčni okvir. Zanemarljive niso niti usmeritve dobe in prostora. Menim, da mora sistemski pristop bolj upoštevati navidezno nasprotne paradigme in več pozornosti nameniti opredelitvi konstrukcijskih načel teksta z ozirom na kontekst oz. socialno uglašeno literarno polje.

Igra teksta in literarnega komunikacijskega konteksta ima razločne konture znotraj konstruktivistično utemeljene sistemske teorije literature. S. J. Schmidt jih poda skozi Maturanov pojem strukturne vezave, ki je pri njem ena vodilnih metafor za povezovanje kognicije in komunikacije. Obe sta konceptualizirani kot avtonomna in operativno zaprta, vendar soodvisna sistema (Schmidt 1994: 10). Literatura nastaja v kognitivnih sistemih, vendar ti za svoj obstoj terjajo druge komunikatorje (individuume, skupine, socialne sisteme), ki so biološko, biografsko, družbeno in kulturno[5] pogojeni. S tem so zajeti bio-psihični in socialni procesi, ki pri literaturi sodelujejo. Na ta način se vežejo partnerji v komunikaciji in njihove literarne komunikacijske ponudbe. Kognitivni in socialni sistemi, ki pri komunikaciji so-delujejo, so poleg tega povezani s kolektivnim védenjem, mediji in družbenim diskurzom,[6] znotraj katerega delujejo, tako da se literatura in njeni nosilci umeščajo v širše, družbeno-kulturne okvirje neke skupnosti.

Za razliko od monografij *Grundriss der empirischen Literaturwissenschaft* (1980) in *Selbstorganisation des Sozialsystems Literatur* (1989), ki razlagata literaturo predvsem v prepletu z drugimi družbenimi sistemi (politiko, pravom, religijo, vzgojo, izobraževanjem itd.), njegova raziskava *Kognitivne Autonomie und soziale Orientierung* (1994) bolje krmili med materialnostjo[7] teksta in njegovimi sposobnostmi za organizacijo komunikacij. Ko uveljavlja funkcijski[8] pristop v obravnavi žanrov, izhaja

[2] Ne da se spregledati niti polisistemske teorije in teorije literarnega polja, ki ju tokrat puščam ob strani.

[3] Literatura je subsistem obsežnejšega družbenega sistema umetnosti, ki je v stiku z drugimi družbenimi sistemi; od politike do religije in prava; kakor je to v sociološki sistemski teoriji pokazal N. Luhmann.

[4] Čeprav včasih v zgodovinskem kontekstu, npr. preučevanje zgodovine recepcij.

[5] Sem spadajo dispozicije, potrebe, želje, emocije ipd. Individualne kognicije so pod vplivom družbenih in kulturnih redov. Vsak individuum je član neke skupnosti, ki razpolaga z védenjem in tradicijo, znotraj katere komunicira.

[6] Diskurz je samoorganizirajoči komunikacijski kontekst, ki je tematsko in formalno močno shematiziran. Diskurzi sintetizirajo ravnanja in komunikacijo z ozirom na resničnostne modele in kulturne programe neke družbe v osebno doživete smiselne povezave (Schmidt 2008: 14).

[7] Izrazno tipiko/obliko.

[8] Ne pa tipološkega pristopa, ki za razliko od funkcijskega pristopa ne upošteva povezanosti žanra in medija in žanr razume kot apriorno danost. Žanri, ki jih Schmidt loči v žanrske sheme in žanrske oznake, delujejo po vzorcu kognitivne sheme in služijo redukciji kompleksnosti iz okolja, organizaciji in stabilizaciji védenja ter konsenzualizaciji gledišč. So proceduralni vzorci v ravnanjih in komunikacijah, ne pa statične tvarine.

iz površinske strukture jezikovne izjave, ki ima fonetično-gramatikalne, morfološko-leksikalne elemente in tematske atribute. Vendar je hkrati vpeta v repertoar socialne skupine in je del kolektivnega védenja, t. i. simbolnih kulturnih redov, kjer ima svojo komunikacijsko funkcijo.

Schmidt predlaga, a) da referenco izjave obravnavamo z ozirom na družbeno obvezujoče modele resničnosti. Zanimati bi nas morala funkcionalnost izjave v družbeno normativnem modelu sveta oz. njena strategija odnosa do resničnosti.[9] b) Pozornost usmerja na topos (tematizirano področje resničnosti) ali komunikacijsko semantiko izjave. Zanima ga c) oblikovanje in predstavitev ponudbe, tj. estetika in stilistika izjave, kamor spada njena oblikovno-izrazna podoba.

Schmidt (1994: 189–190) predvidi dvoravninsko analizo medijske ponudbe. Na **makroravnino** spadata 1) funkcijski odnos medijske ponudbe do resničnosti[10] in 2) dominantni odnos ponudbe do resničnosti, kjer prevprašuje resničnost oz. avtentičnost medijske ponudbe.[11] Na **mikroravnino** pa spadajo 1) stilistične specifike (estetski/umetniški postopki, npr. verzna, pesemska oblika, neumetniški postopki, npr. statistike, specifične retorike, npr. sodna retorika) in 2) tematske specifike: (tematiziranje okolja, npr. bolnišnica, orientiranost na temo, zgodbo ipd.).

Z izostritvijo razmerja med tematsko-formalnimi atributi teksta in njegovimi komunikacijskimi vlogami se razrahljajo meje med njegovo strukturo in socio-kulturno mrežo.[12] Zgovoren je Schmidtov model konstruktivne predelave informacije. V njem sprejemnik ni več pasivna instanca, ampak aktivni producent smisla v komunikacijskem procesu. Tudi strategije proizvajanja in obdelave empirično potekajo v emocionalno in socialno prežetih kognitivnih sistemih po socialnih pravilih v konkretnih socialnih pogojih. (Schmidt 1994: 53–56)

Od tod se mi za reševanje problematike odpirata dve poti:

1. Če so členi literarne komunikacije določeni tako biološko (kognitivne kapacitete, potrebe, interesi in občutja) kot socialno-kulturno, potem tudi njihove kognitivo-socialne literarne ponudbe ne pripadajo ne eni ne drugi strani.
2. Druga pot je analitična. Če tekst ni čisti jezikovni izraz, ki bi preprosto odslikaval realnost ali pa skozi recepcijo omogočal neposreden dostop do nje, ampak je kulturno-zgodovinsko oblikovan in skupaj s svojimi nosilci vključen v omrežje družbenih redov, ideologij in praks, je tekstne strukture smiselno analizirati in opisovati v razmerju do dejavnosti ob tekstu in v razmerju do komunikacijskega konteksta. Tako bi se lahko izluščila povezava med njihovo površinsko strukturo in orientacijskimi vzorci komunikacijskega diskurza.

[9] Če poznamo epistemološka izhodišča empirične literarne znanosti, vemo, da ne gre za ontološko resničnost, temveč družbeno veljavni model sveta.

[10] Poročanje, reflektiranje, apeliranje, igranje.

[11] Pri osebah: verjetno/neverjetno; pri izjavah: pravilno/nepravilno, znanstveno/neznanstveno, fikcionalno itd.; z ozirom na čas: prezentno (life)/neprezentno (postfestum).

[12] Tekst že skozi svoj jezikovni medij ni ločen od komunikacije, kulture, socialnih procesov, institucij in družbene moči. Po wittgensteinovsko je jezik socialna institucija, rezultat socialnih orientacij in instrument, ki s kulturno programiranimi pomeni skrbi za socialno koordinacijo individualnega spoznavanja (Schmidt 1994: 24–25).

Vidnejši predlog je dal Marko Juvan. Tekst razume kot strukturirano znakovno predstavitev, ki je – podobno kot pri Schmidtu – že v svoji fizični podlagi ujeta v zapleteno verigo drugih izjav, nize posredništev, predelav, ustanov, ideologij ipd. Jezik ni brezčasna, zaprta, statična tvorba in nad zgodovino povzdignjeni kod, ampak »retorični prostor, kjer se sredi muhastih zgodovinskih okoliščin znakovno artikulirajo nove in nove pomenotvorne razlike, hermenevtični zdrsi, semantične raztrositve, interpretativni spori in aporije« (Juvan 2000: 12). Vanj je vkodirano zgodovinsko obzorje avtorja in bralcev. Tekst je »simbolizacijsk(a) tkanin(a), preplet znakov, vzorcev in relacij, ki nastaja z vnašanjem, strukturiranjem in preoblikovanjem obstoječega simbolnega gradiva, in to na statvah kulturne proizvodnje, družbenih diskurzov in institucij, umetniške tradicije in kulturnega spomina.« (Juvan 2000: 15) Zato Juvana ne zanimajo jezikovno-pomenske strukture besedil na sebi ali tekst kot skriti izraz avtorjevih misli, ampak robovi teksta ter jezikovni, literarni, umetniški, kulturni, duhovni, družbeni in zgodovinski kontekst. Razkriti skuša kanale, ki vežejo tekst in družbeni diskurz. Zanima ga, kako se besedilo kot struktura vpenja v komunikacijo in kako povezuje ustvarjalce, bralce, razlagalce ter prispeva bodisi k oblikovanju in stabilizaciji bodisi spreminjanju predstav, vrednot, stališč posameznikov in skupin. Besedilo »je namreč ne samo struktura, ampak tudi dogodek /.../, izvir ali rezervoar predstav, s katerimi se v »obtoku družbene energije« (Greenblatt), tj. s selitvami med govoricami umetnosti, prava, politike, znanosti, religije in vsakdanjega življenja, oblikujejo vezi, ki ideološko/nazorsko »držijo skupaj« neko kulturo, družbo, razred, sloj ali spol«. (Juvan 2000: 16) Pri konsteliranju teksta in konteksta se da razbrati dva njegova predloga.

a) Prvi je medbesedilni. Na podlagi Bahtina, Barthesa, Derridaja in Kristeve medbesedilnost koncipira kot »način, kako avtor s pisanjem teksta bere kulturo, družbo oziroma zgodovino /.../ ter kako se teh kontekstov tekst spominja, jih evocira, vsrkava in transformira«. (Juvan 2007: 16–17) Če je pišoči vključen v koordinatni sistem prostora in časa z mrežo ustvarjalnih, posredniških, obdelovalnih in sprejemniških praks, tradicij in vrednostno-idejnih sestavov, ki jih bodisi predstavlja bodisi preoblikuje in s svojim tekstom zavzema neko pozicijo v družbi, sklepam, da je treba usmeriti pozornost na povratne povezave teh praks na vpisovanje teksta v kontekst in obratno.
b) Drugi predlog je sistemskoteoretični. Literatura je pojmovana kot socialni sistem v stiku z drugimi družbenimi področji od politike in gospodarstva do znanosti in šolstva. Tekst je odvisen od odnosov z drugimi sistemi. Schmidt poudarja, da socialni sistemi izrabljajo manevrski prostor za kreativno testiranje interakcij z drugimi socialnimi sistemi. To so t. i. sistemski flirti, ki se na področjih, kot so reklama, politika in religija, dogajajo večidel načrtovano. (Schmidt 2008: 9) Tudi pri Juvanu se pozornost preusmeri h kontekstu ter k vključevanju teksta v zgodovino in zgodovine v kontekst (Juvan 2000: 19).

   Konkretno analizira Juvan besedilo – Mencingerjevo povest *Vetrogončič* – v razmerju do zgodovinskih, ideoloških, socialnih in jezikovno-kulturnih kontekstov, v katerih se je v 19. stoletju konstituirala slovenska literatura. Splošna teza je, da je literatura pomagala konstituirati, utrjevati in predstavljati narodno zavest. V analizi Mencingerjevega *Vetrogončiča* skozi fokus narodnokulturne razlike Juvan pokaže,

kako so se s pripovednim predstavljanjem in tematiko, vpletanjem nacionalnih ideologemov, problematizacijo javnih vlog slovenščine ter funkcijske hierarhije med slovenščino in nemščino kazale, producirale in vrednotile narodnostne razlike med slovenstvom in nemštvom. (Juvan 2000: 133–159) Z obravnavo nekaterih zgradbenih prvin, njihovih odnosov in vsebinsko-idejnih plasti dela v odnosu do (statev) narodno obarvanega diskurza se izrišejo povratne sile med »teksturo« in »statvami«, ki pravzaprav poganjajo tekstno »tkanino«. Je pa glavna nevarnost sistemskih prijemov, da se pozornost z osnovnega literarnega dejstva pretirano preusmeri na družbeno-kulturno področje, kar vzbuja občutek, da so v literarni komunikaciji pomembnejši zunanji faktorji.

c) Sistemskoteoretični pristop po mojem odpira še eno smer. Če se na »esencialistično-relativističnem mostu« nočemo zgubiti in če želimo ujeti igro teksta in omrežja interaktivno povezanih avtorjev, bralcev, založnikov in insitutucij, ga je treba opremiti z usmerjevalnimi pojmi. Marsikaj od tega, kar sledi, je v medijsko orientirani literarni znanosti že znano, vendar je tu predstavljeno v variantah in trdnejših povezavah.

**Pojem 1:** Nosilci literarnih dejavnosti proizvajanja, razširjanja, sprejemanja in obdelovanja v prepletu *označevalnih kodeksov, bio-psihičnih struktur in socio-kulturnih vzorcev*

Komunikatno bazo ter kontekste njenega učinkovanja se da ohraniti v razvidu, če ustrezno[13] pojmujemo člene literarnega komunikacijskega procesa in strategije za proizvajanje in sprejemanje. Sleherni člen je namreč vpet v predhodno dane označevalne prakse,[14] določajo ga socio-kulturno oblikovane bio-psihične strukture[15] ter družbeni in kulturni elementi, kamor spadajo obstoječi družbeni redi, prakse in kulturno tradirane oblike védenja. Ti regulirajo njegove zaznavno-spoznavne procese, sodelujejo pri konstruiranju resničnosti, produkcijskih in recepcijskih ravnanjih in se vpisujejo v medijske ponudbe. Skoznje se literarni delovalniki vežejo na kompleksno kolesje okvirnega konteksta ter spravljajo v trdnejšo zvezo tekst in širše področje njegovega dogajanja. Z ozirom na zapletene procese proizvajanja, posredovanja in sprejemanja ter kompleksnost njegovih individualnih oz. skupinskih nosilcev je treba tudi tekst opredeliti večplastno.

**Pojem 2:** Tekst kot procesualni rezultat *označevalnih praks, kognicije in formalno-tematskih komunikacijskih obrazcev* v kulturno programiranem kontekstu

Ena glavnih pomanjkljivosti empirične literarne znanosti je, da še vedno ni zadostno definirala znaka, v našem primeru teksta.[16] Najpogosteje se ukvarja s kriterijema polivalenčnosti in fikcionalnosti, kar ni toliko opredelitev strukture teksta, temveč njegove literarnosti. Sistemska teorija govori o tekstualnih parametrih (Rusch), vendar njihove problematike še zdaleč ne izčrpa.

[13] Konstruktivistično utemeljena sistemska teorija, zlasti Schmidt, Hejl, Rusch.

[14] Pravila jezika, žanri, miselni in izrazni obrazci literarne tradicije itd.

[15] Sem spadajo še miselne strukture, načini vedenja in ravnanja, norme in vrednote, bio-psihične potrebe, želje, interesi.

[16] Spregledati ne moremo Schmidtove zgodnje *Texttheorie* (1973).

Jezik teksta ni čisto materializirana, tj. semiotična razporeditev elementov, in nekaj, kar bi stalo nasproti stvarnosti, ampak je vpet v socialno omrežje, v katerem v prepletu jezikovnih in družbenih praks in na duhovnozgodovinskih horizontih delujejo njegovi producenti in recipienti (Schmidt idr.). Zato razumemo tekst kot površinsko strukturo, ki je na eni strani določena s fondom gramatičnih idr. formalno-oblikovnih pravil pri povezovanju elementov, na drugi pa kot kulturno programirano in krmiljeno semantično strukturo z določenim namenom, funkcijo in posledicami v komunikaciji.

V besedilo so že preko jezika, ki je prežet s kognitivnimi strukturami, normativno-vrednostnimi sestavi, tradiranimi vzorci védenja in ravnanj, vpisani idejni sistemi, oblike družbene zavesti in vodila za družbena ravnanja. V formalno strukturo so vkodirane ideologije in kategorije, v katerih je govorcem dovoljeno misliti in delovati (Culler 2008: 74). Tekst je vključen v akte pisanja[17] in sprejemanja, doživljanja, razumevanja in razlaganja. Opredelitev, po kateri ni tekst niti samo površinska struktura niti samo odraz piščevih in bralčevih doživljanj, miselnih struktur ali situacijskih kontekstov in zgodovinskih tokov, poudarja zveze med proizvajalno, tekstualno in sprejemniško instanco.

**Pojem 3:** medij – nosilec literarne ponudbe in orientacijska točka literarnih akcij v družbenih modelih resničnosti

Vezavo kognitivno-socialne literarne ponudbe in nosilcev v sotočju s komunikacijskimi_konteksti se da obnoviti z vpeljavo tretjega avtonomnega sistema. To je medij. Vezava je uspešna, če ga razumemo skozi paleto vseh dejavnikov v literarnem procesu in ne npr. enostavno kot tisk, TV ipd.

Medij so a) semiotični komunikacijski instrumenti, s pomočjo katerih se proizvaja ponudba, tj. teksti, predstave, slike, filmi idr.[18] b) Tehnologije so tista komponenta medija, ki se uporablja za proizvajanje in razširjanje medijske ponudbe.[19] c) Razvijajo, podpirajo in upravljajo jih navadno organizacije in socialne ustanove (založbe, TV ipd.). č) Na pozicijo teh v družbi vplivajo ekonomski, pravni, socialni, politični idr. aspekti. d) Medijski sistem je poleg tega vpet v širši (kulturni) program, ki povezuje notranje diferencirano družbo. To je program za ravnanje, ki v kognitivnih in komunikacijskih procesih služi kot podlaga za kolektivno produkcijo smisla. Skrbi bodisi za to, da se resničnostni model neke družbe oz. njegova družbena semantika reproducira in trajno situira, bodisi kontrolira posameznika v družbi. Zato se vpisuje tudi v medije, njihove nosilce in ponudbe (Schmidt 1994b; 1994a), medtem ko ga ti povratno (pre)oblikujejo. Táko pojmovanje medija upošteva materialne in fizične podlage medijske ponudbe in jo poveže s tehnično komponento. Pri tem ne spregleda njene odvisnosti od institucio-

[17] Literarno delo je zgodovinsko s strani ustvarjalca, posrednika, sprejemnikovih konkretizacij itd. Na pisanje in recepcijo vplivajo materialni, ekonomski, ekološki, tehnološki faktorji, socialne, politične sile, kulturni standardi. Pomembna je dostopnost in razvitost medijskega sistema (Rusch 1993; Juvan 2006: 140–147; Schmidt).

[18] Referenca je tu zlasti Schmidt 2007: 63–90; 2002: 53–68.

[19] Z razvojem pisave se komunikacijski instrumenti vedno bolj vežejo na medijske tehnologije: tisk, filmske, televizijske, e-tehnologije, ki ključno zaznamujejo vsako produkcijo in recepcijo medijske ponudbe. Ravnanje z medijskimi tehnologijami je del socializacije in sestavni del kompetence aktantov, tako da je že rutinirano. (Schmidt 2007)

naliziranih družbenih formacij, funkcionalne povezanosti z drugimi socialnimi sistemi in vključenosti v obstoječe družbene simbolne rede.

Podobno razmišljajo Miriam Meckel, Arnim Scholl, Peter Spangenberg, Reinhold Viehoff, Achim Barsch in Gebhard Rusch. Pojmovanje prvih dveh je celo ožje od zgornjega, saj se osredotoča samo na tiste medije, ki so pripeti na organizacije in družbene institucije (npr. agencije, medijske službe, radio, TV, časopisje itd.). Kako odločilen je zanje nadindividualni delovalniški okvir, je vidno iz prikaza relevantnih odnosov medija z drugimi (masovnimi) funkcijskimi sistemi (novinarstvo, zabava, izobraževanje idr.). Povezava med tekstom, drugimi medijskimi ponudbami in kontekstom se izriše tam, kjer Meckel in Scholl poudarita vpetost medijskih produktov v kulturo ter njihov doprinos pri njenem oblikovanju in standardizacijah vzorcev ravnanja. (Meckel, Scholl 2002: 155–170) Materialni vidiki tekstne ponudbe so tu nekoliko zasenčeni. Abstraktnejši je Spangenberg (2002: 84–101); medij so ponudbe, komunikacijska sredstva ter institucije in njihovi dosežki. Zato je treba vse to obravnavati skupaj kot proces. Izhaja iz teze o organizaciji družbe skozi medije. Medij je pojmovan dinamično in je pomemben faktor pri spoznavanju, čutenju in družbenem organiziranju. Za Viehoffa (2002: 10–35) je medij v vseh modernih družbah odločujoči faktor za povezovanje socialnih ravnanj (produkcije, distribucije, sprejemanja) in njihovih dosežkov ter generator resničnosti. Od konca devetdesetih in v svežih razpravah o literaturi in medijih, kakršne so npr. v predzadnji izdaji *SPIEL-a,*[20] je medij pojmovan prav v tem smislu, saj vpliva na načine delovanja, komuniciranja, zaznavanja in konceptualiziranja sveta. Upoštevani so tudi materialni aspekti mediatizacije. Za Ruscha (npr. 2002: 69–82) je medij multipleksni sistem. To niso le komunikacijska sredstva, ki bi povrh vsega terorizirala človeka, ampak sistem iz zgoraj naštetih komponent, ki zajemajo semiotične, tehnološke in socialne vidike medijske ponudbe. Njihovo delovanje je zaslužno za tisto raznolikost, ki jo opazimo na medijskem področju. Mediji so igra subjektov v historičnih, sociokulturnih okoljih, njihovih komunikacijskih ravnanj in za to uporabljenih sredstev, struktur védenja in konvencij.

Na ta način se »lepijo« kognitivni, socialni, tehnični in historični dejavniki, ki sodelujejo pri literarni komunikaciji. Čeprav mestoma ni jasno, kaj so tekstualne značilnosti, Rusch (1991; 1993; 1997; 2002; 2004) s pojmom medij zajame tekstualne in netekstualne poteze. Sem spadajo ekološki, življenjski, ekonomski, tehnološki, politični, socialni in kulturni standardi uporabe medijev na splošno in literature posebej. Mediji in ponudbe so določeni s performativno, receptivno in intelektualno kapaciteto interaktivnih subjektov, ki jih uporabljajo za svoje potrebe in namere.

Da bi se izognili enostranskostim, kot je npr. tehnični determinizem, je treba medij definirati skozi odnose med jezikovno-izraznimi/semiotičnimi praksami, tehničnimi in simbolnimi aspekti. Tak pojem, ki vsakega od aspektov vključuje in jih kot jedrna kategorija presega, se mi zdi produktiven, saj organizira kompleksna estetska, socialna in kulturna stanja literature. Če npr. razumem medij tiska skozi spekter naštetih dejavnikov in ne zgolj kot komunikacijski instrument za prenos literature, nam lahko daje tudi informacije o pragmatičnih pogojih literature. Pozorni postanemo na to, katere

[20] *Siegener Periodicum zur Internationalen Empirischen Literaturwissenschaft,* št. 25, zv. 1, Frankfurt/Main: Peter Lang, 2009.

so obstoječe tehnične možnosti za proizvajanje, arhiviranje, razširjanje, sprejemanje literature, kakšni so pravni, ekonomski, institucionalni idr. standardi družbe, v kateri ta medij obstaja. Na eni strani gre za zožitev problematike na materialne, označevalne oz. estetske vidike literature, na drugi za razširitev estetskega vprašanja na kulturne, duhovne, ideološke in komunikacijske sfere. Medij je namreč podprt in voden tudi od zunaj in vpet v kulturne programe družbe, ki jih stabilizira ali preoblikuje. Razširitev estetskega vprašanja na medije predlaga Reinhard Margreiter (2009: 17), ki pokaže, da se celo zaznave, ki so primarni medijskoestetski predmet, vedno dogajajo simbolno-medialno. Čeprav ima zaznavanje biološko podlago, je vedno že kulturno pogojeno.

**Predlog za konstelacijo teksta in konteksta.** Če se z roba spet pomaknemo nazaj k tekstu in skušamo operativno povezati tekst in nosilce na kulturno-zgodovinskem dogajališču, se mi zdi 1) smiselna naslonitev na medij, pri čemer skušamo odkriti njegove smotre, logiko delovanja in izhodišča njegove organizacije. 2) Pogled je treba usmeriti na njegove institucionalno-organizacijske okvirje in se od tod vrniti proti središču ter opazovati, kako je medijska ponudba (tekst in dejavnosti ob njem) funkcijsko orientirana na medij in družbene rede. 3) Da bi zajeli specifične tekstualne atribute in njihovo vlogo pri družbenem organiziranju, utrjevanju družbenih stališč in predstav, je po mojem ključno razmisliti o njihovi komunikacijski vlogi in namembnosti v okviru medija in širšega diskurzivnega konteksta, pri tem pa opazovati oblikovanost in kompozicijske[21] kategorije teksta. Ker stopi v ospredje modaliteta med t. i. normativnim družbenim modelom sveta in literarnim poljem, nas zanima, katere komunikacijske ponudbe aktantov so kompatibilne oz. medijsko in družbeno sprejemljive ter kako npr. tematsko, stilistično in drugače ustrezajo pravilom in pričakovanjem določenega diskurza oz. kulture. Pozornost je posvečena odkrivanju shem in vzorcev ter vprašanju, kako se skoznje manifestirajo medijsko in družbeno-kulturno relevantne teme.

**Namig za aplikacijo:**

– medij: čitalniško društvo; podpiranje narodnosti, predstavljanje in uveljavljanje jezika, kulture naroda (ideja narodnega zedinjenja in osvoboditve) ← v okviru tega kulturni in slovstveni razvoj;
– delovalne vloge: zlasti za recepcijo in distribucijo (dramsko-gledališka, recitacijsko-deklamacijska dejavnost; bralska recepcija; vzpostavljanje knjižnične mreže);
– baza: literarni teksti;[22]
– institucionalno-organizacijski/legitimacijski okvirji: narodnopolitični sistem; osnova so (ustavni) zakoni (1849, 1867) in narodnopolitični program;

Raziskovalno vprašanje: literatura v razmerju do ideološko-kulturnega in čitalniškega konteksta 60. let 19. stoletja; kako se skoznjo manifestirajo/inscenirajo medijsko in družbeno-kulturno relevantne teme (npr. kako sodeluje pri prezentaciji in oblikova-

[21] S tem se ukvarja medijska estetika, ki se osredotoča zlasti na masovno razširjano in dostopno ponudbo avdiovizualnih medijev. Sprašuje se po namembnost in lastnostih medijske ponudbe. (Hallenberger 2006: 166)

[22] Te sem dokumentirala v disertaciji. Do repertoarjev čitalniških društev sem prišla zlasti na podlagi natančnega pregleda časopisnih poročil ipd. objav.

nju narodne zavesti, ideje narodne osvoboditve in zedinjenja ...) ter kakšni so njeni arhitektonsko-zgradbeni principi.

Splošne principe nastajanja besedil je pokazalo že besediloslovje, od koder je jasno, da besedila nastajajo na podlagi morfološko-leksikalnih, skladenjskih pravil jezika in besedilnih vzorcev, vrst in govornih dejanj. Slovniška pravila določajo, kako se med sabo povezujejo jezikovne prvine jezika in vzpostavljajo besedilno strukturo. Te označevalne prakse in slovniške sheme določajo tudi nastajanje literarnih besedil, vendar pa samo táko opredeljevanje njihove materialne podobe – ki v tem smislu ne odstopa od neliterarnih besedil – ne more zajeti vseh stilno-oblikovnih specifik in komunikacijskih funkcij teksta. Ker je tekst rezultat vseh naštetih dejavnikov, menim, da je treba biti pri opisovanju njegove arhitektonike ob občih gramatičnih načelih teksta pozoren še na formalno-stilna načela, kakor prihajajo na površje v funkcionalnem odnosu do njegovih nosilcev ter namembnosti konteksta. Zaradi pojavljanja literature v spremenljivih kontekstih predvidevam, da so pri strukturiranju tekstov odločilne zdaj te zdaj one formalne poteze. V konstrukciji teksta nas lahko zanimajo makro- in mikroformalne strukture: (z)vrstno-žanrski izrazni vzorci (npr. Schmidt, Friesen), konstrukcijski postopki glede na tip literarne komunikacije (lirski, narativni, dramatski), motivno-tematski elementi idr.

V odkrivanju prezentacijskih oblik literarne ponudbe vidim eno od možnih (nikakor pa ne edino) rešitev v **vsebinski analizi**.[23] Na področju sociooloških, humanističnih, komunikacijskih in medijskih znanosti, kamor spada tudi literarna veda, je poleg intervjuja, ankete, eksperimenta, opazovanja, merjenja, preštevanja in testiranja to ena najpogostejših metod. Gre za empirično metodo, ki si prizadeva za sistematičen, intersubjektivno preverljiv opis vsebinskih in formalnih lastnosti (Scheufele 2006, 100)[24] z učinki medijsko posredovanih ponudb. Sem spadajo različni kvalitativni in kvantitativni postopki analize neliterarnih in literarnih tekstov ter drugih masovno posredovanih sporočil (avdio, vizualnih itd.). Bistveno pri tem je, da vsebina in pomeni niso razumljeni kot neskaljena in manifestna odslikava pišočega ali recipientovih reakcij, ampak kot učinek ponudbe v razmerju do nosilcev in področja delovanja. Tekst obratno pripelje do možnega produkcijskega, sprejemniškega idr. kontekstov. Vsebinska analiza navadno posega na tri ravni: 1. sintaktično (kvantitativno pojavljanje besed, besednih zvez, obseženjših enot; njihov obseg in razporeditev), 2. semantično (razmerje med znaki in njihovimi pomeni z ozirom na njihovo konvencionalizacijo) in 3. pragmatično (funkcija znakov). (Schmidt, Zurstiege 2007: 100–104) Povezava med ponudbo in kontekstom se izriše tam, kjer je pozornost usmerjena na obliko in smisel znaka z ozirom na konvencionalizirane pomenske mreže.

Bolj ali manj uporabni za analizo literarnih tekstov se mi zdijo sledeči predlogi, saj si prizadevajo za sistematično analizo teksta z ozirom na vsakokratni kontekst (Kuckartz 2007):

[23] Content analysis/Inhaltsanalyse.

[24] Razlikovati je treba med fizično podlago sporočila in njegovimi simbolnimi pomeni. Najprej se ponudba umesti glede na znakovni sistem (npr. jezik), na srednji ravni se navadno raziskujejo izrazne oz. prezentacijske oblike ponudbe (teksta), ki so v povezavi z njeno vsebinsko strukturo. (Bonfadelli 2006: 173)

1. teoretsko kodiranje
2. tematsko kodiranje
3. parafrazirajoče/povzemajoče kodiranje
4. raziskovanje teksta z iztočnicami, gesli, ključnimi besedami
5. raziskovanje teksta s pomočjo besednih seznamov, indeksov in slovarčkov

Tipičen primer teoretskega kodiranja je t. i. *grounded theory*.[25] Teorija sestoji iz določenega števila kategorij, njihovih odnosov in lastnosti, ki vključujejo teoretsko relevantne aspekte. Te vnaprej in skrbno izdelane kategorije se pripišejo določenim fenomenom v gradivu, konkretno, literarnemu tekstu, in pridejo v poštev za poznejšo obdelavo in vrednotenje. Teoretsko kodiranje poteka v treh korakih: odprto, osno in selektivno kodiranje. Najpomembnejše je odprto kodiranje v prvi fazi, ki je namenjena skrbni obdelavi materiala. Pozornost gre v smer konceptualnih kategorij za razčlembo teksta, ki pa so večinoma že razvite, saj izhajajo iz predhodno danega teoretičnega koncepta. Pri osnem kodiranju je poudarek na vzpostavljanju povezav med različnimi teoretskimi kategorijami, tako da nastajajo paradigme oz. razredi kategorij in se izgrajuje oz. obnavlja teorija. (Kuckartz 2007: 72–82) Čeprav poteka teoretsko kodiranje na ozadju predhodno dane teorije, ne moremo govoriti o mehaničnem izvajanju postopka po zgoraj opisanih korakih in popolni izključitvi raziskovalca. Ta je pomemben npr. pri izbiri teoretskih kategorij, ki se potem analizirajo na gradivu.

**Tematsko kodiranje** ima s teoretskim nekaj skupnih točk, sicer pa gre tu bolj za *common sense* tehniko, saj raziskovanje izhaja iz tihe domneve, da je vsak raziskovalec sposoben izluščiti iz teksta ključne tematske aspekte za analizo, za kar ne potrebuje trdnega teoretskega okvirja. Po drugi plati je vseskozi prisotna mera negotovosti glede metodične korektnosti. Preizkušeno obliko tematskega kodiranja predstavlja metoda C. Hopfa. Tematsko kodiranje oz. razčlemba teksta sicer temelji na (teoretskem) predznanju, pri čemer ne gre za izgrajevanje teorije, ampak bolj za preizkušanje in nadgradnjo doslej obetavne teorije. (Kuckartz 2007: 83–91) Analitične kategorije zato niso nekaj fiksnega, ampak se oblikujejo v stiku z gradivom. Po določitvi formalno-tematskih kategorij za analizo sledi kodiranje teksta. Posamezni segmenti teksta, ki vsebujejo informacije k izbranim analitičnim temam, se dosledno označijo in povežejo. Sledi poglobljena analiza z vrednotenjem rezultatov. Podobno je povzemajoče kodiranje. Pozornost je na vsebinsko zanimivih izsekih, ki se najprej določijo, zatem pa povzamejo. Parafraza naj bi bila čim bolj jedrnata, pri čemer se mora ohraniti ključna vsebina. Spet sledi povezovanje kategorij, tj. parafraz, in interpretacija. (Kuckartz 2007: 91–96)

Teksta se je mogoče lotiti tudi **po leksikalni poti**, in sicer z iskanjem ključnih besed in njihovih kombinacij. Iz tega se lahko oblikuje t. i. KWIC-seznam (Keyword-in-Context), ki vsebuje ključne besede in besedne nize s pripadajočim kontekstom. Na ta način dobimo pregled besed in pomenskih polj, ki jih besede oblikujejo. (Kuckartz 2007: 120–130)

Sorodna leksikalni je vsebinska **analiza teksta skozi besedne sezname, indekse in slovarčke**. Podlaga zanjo je predhodno izdelani slovar kategorij, kategorijam

[25] Slovenski prevod je utemeljena teorija.

pripadajočih besed in njihovih kombinacij. Z njim se lahko sistematično spremlja pojavljanje iztočnic v tekstu. (Pri računalniško podprti analizi se sproti beleži frekvenca kategorij.) Priporočljivo je oblikovanje seznama vseh relevantnih in iskanih besed, urejenih po pogostosti, abecedi ali kako drugače in opremljenih z referencami, tj. mesti v tekstu, ki se nanašajo nanje (konkordance).[26] (Kuckartz 2007: 218–226)

Moj predlog gre v smer kombinacije tematskega kodiranja in zadnjih dveh postopkov. Pri leksikalni analizi postanejo namreč kod vpadljive in izstopajoče besede, ki za razliko od povzemajočega kodiranja niso konstrukcija raziskovalca, čeprav ta sodeluje pri njihovi izbiri. Konkordance so lahko napravljene za posamezne besedne vrste ali po kakšni drugi logiki. Izhajamo namreč iz tihe predpostavke, da je raziskovalec sam in v luči teoretsko-zgodovinskih postavk sposoben izbrati relevantne enote za analizo. Vsak člen seznama je lahko zgovoren po svoje. Lahko je zanimiv z vidika gibkosti izražanja, globine misli (Zupan 2001), specifične retorike, zlasti pa glede na mesta, na katerih se pojavlja, in smisle, ki jih ponuja. S frekvenčnega seznama posameznih kategorij in pripadajočih kontekstov je tako mogoče razbrati motivne kroge in tematska polja, od koder ni daleč do roba teksta, nosilcev in diskurza. Kot vzporedna ali testna metoda se tu lahko uporabi tematsko kodiranje. Če izhajamo iz zaupanja v raziskovalca, ki pri povzemanju besedila in njegovem členjenju na teme ter izbiri elementov za besedno analizo izhaja iz védenja, ki velja znotraj raziskovalne skupine, se morajo rezultati večinoma dopolnjevati. Z makroravnjo jih je mogoče speti, če se vprašamo, kako npr. izluščena problemska jedra tematsko, stilistično in drugače ustrezajo zahtevam medija ter pravilom in pričakovanjem okvirnega diskurza, skupnosti in kulture. Konkretno, kako se npr. skoznje ter glede na zahteve (društvenega) medija v narodno obarvanem diskurzu uresničuje narodna ideja. Od tod gredo raznovrstne povezave k drugim členom literarne komunikacije, npr. h komunikatorjevi drži, učinkom in smislom pri uporabniku itd.

Prednost take analize je, da je primerna za množico tekstov in da rezultate potem lahko povežemo tudi s statističnimi metodami ter izpeljemo sklepe (Daschmann 2003: 262). S takim razstavljanjem seveda ni zajeta vsa kompleksnost teksta niti ne dobimo vpogleda v procese učinkovanja v preteklosti. Tako dobljeni rezultati imajo omejen rok trajanja, saj si v spremenjenem socio-kulturnem kontekstu raziskovalec lahko za analizo izbere druge kategorije. Rezultati analize so vselej tudi intelektualni dosežki raziskovalca, ki vlaga napor v obdelavo materiala ter sploh izbira elemente in kategorije za obdelavo. Vsebinska analiza je učni in ustvarjalni proces raziskujočega, ki ne vodi do ontološke resničnosti, vendar skuša na ozadju skupnega védenja ter s pozorno ciljno izbiro analitičnih kategorij prepričljivo povezati tekst, učinke smisla in kontekste.[27] Njeni rezultati se dajo z uporabo iste procedure intersubjektivno preveriti. Poleg

[26] V kontekstu takih raziskav v slovenskem prostoru ne moremo mimo Jureta Zupana: *Kaj je Prešeren rekel o ..., Poezije in konkordance,* Ljubljana: MK, 2001, in Scherberjevega *Slovarja Prešernovega pesniškega jezika* (1977).

[27] Kljub razmeroma jasni predstavi o tem, kaj naj bi vsebinska analiza teksta bila in kako naj bi potekala, se izkaže, da so formalno-strukturni elementi za tekstno analizo vselej variable. Prepuščeni so raziskovalcu, ki jih mora vedno znova določiti. Zajetna literatura na to temo ne daje metodološkega recepta; vsakič znova se je treba spopasti z materialom in kategorije izbrati glede na smotre in cilje raziskave. U. Kuckartz poudarja, da vsem računalniškim programom navkljub ne obstaja nobena avtomatična analiza teksta. Z njihovo

intersubjektivne preverljivosti je taka analiza dobra, ker je sistematična. Določa jo vnaprejšnja opredeljenost kriterijev, po katerih se raziskuje gradivo, pri izbiri materiala pa stremi k reprezentativnost, tako da dá naključna vsebinska analiza teksta razmeroma zanesljivo sliko celotnega gradiva. Ena od njenih težav je, da se ob kategorijah lahko izgubi pomen konkretnega teksta in da analiza zaide v partikularnosti. (Brosius idr. 2009: 143) Toda če se zavedamo, da je za sleherno metodo in teoretski diskurz značilno opazovanje izbranih segmentov in lastnosti, potem ima tudi taka analiza nasproti drugim svoje prednosti. Skozi sistematično členjenje teksta, ki se vselej dogaja na ozadju splošno veljavnega védenja, sprejetega na raziskovalnem področju, na poseben način spravlja v funkcionalne povezave tekst in medijsko podprte dejavnosti ob njem v vsakokratnem komunikacijskem kontekstu. Pozornost usmerja na zgradbene, oblikovno-izrazne vidike (estetika/stilistika) literarne tekstne ponudbe z ozirom na kulturne, ideološke, duhovne idr. zahteve (društvenega) medija ter v odnosu do okvirnega narodnega diskurza. Konkretno nas npr. zanima, kako se tekst udeležuje vodilnega diskurza; kako medijska/literarna ponudba sodeluje pri modeliranju sveta, oblikovanju vrednostnih sestavov, predstav o družbi in skupnosti. V ospredju je vprašanje, kako v narodnokulturnem kontekstu izraža, predstavlja, inscenira in tematizira narodno idejo ter skozi medijsko (društveno) podprte literarne dejavnosti prispeva k povezovanju narodne skupnosti in stabilizaciji narodnih gledišč. Na ta način se da tvoriti izjave o kompleksnih literarnih procesih preteklosti, ki so zdaj osvetljeni z nekoliko drugačnega zornega kota, s čimer lahko pridobijo na izpovednosti.

## Literatura


Günter Bentele idr., 2003: *Öffentliche Kommunikation.* Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

– – 2006: *Lexikon Kommunikations- und Medienwissenschaft.* Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Heinz Bonfadelli, 2006: Medieninhalte. *Lexikon Kommunikations- und Medienwissenschaft.* Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. 173–174.

Hans Bernd Brosius idr., 2009: *Methoden der empirischen Kommunikationsforschung, Eine Einführung.* Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Jonathan Culler, 2008: *Literarna teorija: zelo kratek uvod.* Ljubljana: Krtina.

Gregor Daschmann, 2003: Quantitative Methoden der Kommunikationsforschung. *Öffentliche Kommunikation.* Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. 262–282.

Norm Friesen, 2008: Communication Genres and the Mediatic Turn. *SPIEL* 25 (2006), zv. 1. 105–115.

Marko Juvan, 2000: *Vezi besedila: študije o slovenski književnosti in medbesedilnosti.* Ljubljana: LUD.

Friedrich Krotz; 2003: Qualitative Methoden der Kommunikationsforschung. *Öffentliche Kommunikation.* Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. 245–261.


uporabo je tako zaradi hitrosti kot obsežnega repertoarja funkcij za obdelavo teksta nedvomno dosežena nova in višja stopnja tekstne analize. Vendar vse to ni možno brez predhodnega in zahtevnega intelektualnega dela raziskovalca. (2007: 13) Ta mora najprej temeljito predihati material za računalniško obdelavo in vložiti najprej napor v izbiro relevantnih kategorij za analizo.

Udo Kuckartz, 2007: *Einführung in die computergestützte Analyse qualitativer Daten*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Udo Kuckartz idr., 2008: *Qualitative Evaluation, Der Einstieg in die Praxis.* Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Reinhard Margreiter, 2008: Interdiskursive Medienphilosophie. *SPIEL* 25 (2006), zv. 1. 5–21.

Miriam Meckel, Arnim Scholl, 2002: Mediensysteme. *Einführung in die Medienwissenschaft, Konzeptionen, Theorien, Methoden, Anwendungen.* Ur. G. Rusch. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag. 155–170.

Urška Perenič, 2008: *Konstrukcija nacionalnega literarnega sistema z vidika empirične sistemske teorije (kulturno-politična društva in čitalnice): doktorska disertacija.* Ljubljana: Filozofska fakulteta.

– – 2008: Perspektive empirične sistemske teorije z vidika mlajše generacije – doslednost, odprtost, zanesljivost. *Primerjalna književnost*, št. 2 (2008). 113–135.

Gebhard Rusch, 1991: Zur Systemtheorie und Phänomenologie von Literatur. Eine holistische Perspektive. *SPIEL* (1991): 305–339.

– – 1993: Literatur in der Gesellschaft. *Literaturwissenschaft und Systemtheorie.* Ur. S. J. Schmidt. Opladen: Westdeutscher Verlag. 170–193.

– – 1997: Literature, Media and Society: Toward a Media Description Standard. *The Systemic and Empirical Approach to Literature and Culture as Theory and Application.* Ur. S. T. Zepetnek in I. Sywenky. Alberta, Siegen: Research Institute for Comparative Literature and Cross-Cultural Studies, Institute for Empirical and Media Research. 91–105.

– – 2002: Medienwissenschaft als transdisziplinäres Forschungs-, Lehr- und Lern-Programm. *Einführung in die Medienwissenschaft, Konzeptionen, Theorien, Methoden, Anwendungen.* Ur. G. Rusch. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag. 69–82.

– – 2004: Konstruktivismus und Systemanalyse. *Konstruktivistisch Forschen, Methodologie, Methoden, Beispiele.* Ur. S. Moser. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. 172–201.

– – 2008: The Many Mediatic Turns...and a Significant Difference. *SPIEL* 25 (2006), zv. 1. 23–34.

Peter Scherber, 1977: *Slovar Prešernovega pesniškega jezika.* Maribor: Obzorja.

Bertram Scheufele, 2006: Inhaltsanalyse. *Lexikon Kommunikations- und Medienwissenschaft.* Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. 100–101.

Siegfried J. Schmidt, 1994a: *Kognitive Autonomie und soziale Orientierung.* Frankfurt / M.: Suhrkamp.

– – 1994b: *Medien = Kultur?*. Bern: Benteli Verlag.

– – 2002: Medienwissenschaft und Nachbardisziplinen. *Einführung in die Medienwissenschaft, Konzeptionen, Theorien, Methoden, Anwendungen.* Ur. G. Rusch. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag. 53–68

Siegfried J. Schmidt, Guido Zurstiege, 2007: *Kommunikationswissenschaft, Systemtik und Ziele.* Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.

Siegfried J. Schmidt, 2008: *Systemflirts, Ausflüge in die Medienkulturgesellschaft.* Göttingen: Velbrück Wissenschaft, Weilerswist.

Peter Spangenberg, 2002: Medienerfahrungen – Medienbegriffe – Medienwirklichkeiten. *Einführung in die Medienwissenschaft, Konzeptionen, Theorien, Methoden, Anwendungen.* Ur. G. Rusch. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag. 84–101.

*Siegener Periodicum zur Internationalen Empirischen Literaturwissenschaft,* št. 25, zv. 1, Frankfurt/Main: Peter Lang, 2008.

Reinhold Viehoff, 2002: Von der Literaturwissenschaft zur Medienwissenschaft: Oder: Vom Text- über das Literatursystem zum Mediensystem. *Einführung in die Medienwissenschaft, Konzeptionen, Theorien, Methoden, Anwendungen.* Ur. G. Rusch. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag. 10–35.

Jure Zupan, 2001: *Kaj je Prešeren rekel o ... Poezije in konkordance.* Ljubljana: MK.

## Summary

A media-oriented systemic treatment of literature offers a satisfactory answer to the question how it is possible in literary research to resolve the gap between essentialism and relativism. Compared to the positivistic, structuralist, and reception approaches – which are characterized either by the mechanical search for connections between the writer and the literary work or by narrowing of the issue to the text-reader relationship – it shows that the text and its meaning are the results of particular actions, targeting the text, which are treated with respect to other systems and roles in the network. In order to capture the aesthetic and socio-historical dimension of literature, it is first necessary to define the protagonists of literary actions and the text. Carriers of literary activities, i.e., production, dissemination, reception, and treatment of literature, act under the influence of marker codices, bio-psychological structures, and socio-cultural paradigms. Text is the result of signifying practices, cognition, and formal-thematic communicative formulas in a culturally programmed context. Of key relevance in this discussion is also the concept of the medium, which establishes a tighter connection between the elements of the literary process and includes semiotic communicative instruments, technologies, social institutions with the influence of economic, legal, political, ideological, cultural, and other systems. In conclusion, a concrete suggestion for content analysis of the text and the context is formulated. The content analysis, as one of the most common methods in communication or media studies, which also include literary criticism, strives for systematic and inter-subjectively verifiable description of content and formal features of the media stream. With appropriate complementation, it can successfully capture material-marking, cultural, ideological, and other aspects of literature that bring about variety, typical of literary communication.